

mgr Piotr Machnij

PRZEPIY W DOKUMENTÓ W O ZNACZENIU PRAWNYM NA TLE ROZPORZĄDZENIA SPADKOWEGO

Ramowy plan prezentacji rozprawy:

1. Cel rozprawy – główne tezy badawcze
2. Przesłanki wyboru zagadnienia będącego przedmiotem rozprawy
3. Uzasadnienie tytułu rozprawy
4. Zakres i rodzaje skutków prawnych objętych przepływem w rozporządzeniu spadkowym
5. Planowana konstrukcja rozprawy

1. Głównym celem rozprawy jest analiza przepływu skutków prawnych, do którego dochodzi na podstawie rozporządzenia spadkowego i potwierdzenie tezy, że nie jest on swobodny. Ponadto w rozprawie wykazane zostanie, że przepływ skutków prawnych nie wiąże się tylko ze skutkami dotyczącymi stosunku prawnego między stronami, ale odnosi się również do szerszej rozumianych sytuacji prawnych, w tym o charakterze wyłącznie procesowym. W ramach rozprawy analizowane będą zagadnienia teoretycznoprawne oraz praktyka sądowa.
2. Rozporządzenie spadkowe było już przedmiotem zainteresowania doktryny, w tym w zakresie przepływu skutków prawnych. Jednakże nadal niektóre istotne kwestie nie zostały poddane krytycznej analizie. Do tej pory zainteresowanie doktryny w przeważającym zakresie skupiało się na części kolizyjnoprawnej rozporządzenia o dziedziczeniu oraz unormowaniach dotyczących jurysdykcji. Natomiast odnośnie do przepływu skutków prawnych wypowiedzi jurysprudencji dotyczyły poszczególnych innowacyjnych zagadnień pojawiających się w tym akcie prawnym, takich jak przyjmowanie dokumentów urzędowych. Większe zainteresowanie wzbudził zaś unijny instrument prawny – europejskie poświadczenie dziedziczenia, któremu zostało poświęcone opracowanie monograficzne.

W literaturze nie zostały natomiast przeprowadzone rozważania dotyczące zakresu przepływu skutków na tle tego rozporządzenia, mając na uwadze jego umiejscowienie w ramach współpracy sądowej w sprawach cywilnych i handlowych Unii Europejskiej, a także tego, na ile swobodny jest przepływ tych skutków uwzględniając regulację innych rozporządzeń oraz jaki wpływ ma takie unormowanie rozporządzenia spadkowego na sytuację prawną obywateli Unii. Okoliczności te zdecydowały o wyborze tematu.

3. Tytuł rozprawy to *„Przeptyw dokumentów o znaczeniu prawnym na tle rozporządzenia spadkowego”*. W języku prawniczym, zarówno w orzecznictwie, jak w i doktrynie, operuje się terminem „swobodny przepływ orzeczeń”, który jest nieadekwatny do opisu skutków przepływu, do którego dochodzi w ramach współpracy sądowej w sprawach cywilnych i handlowych. Z tej przyczyny, w tytule rozprawy słowa „przeptyw” celowo nie poprzedzono przymiotnikiem „swobodny”. Oznaczałoby to już w samym tytule przyjęcie tezy, że jest on swobodny, natomiast

jednym z założeń rozprawy jest wykazanie, że tak nie jest, mając zwłaszcza na uwadze przepływ skutków prawnych zachodzący na podstawie innych rozporządzeń. Natomiast w miejsce słowa „orzeczenie” użyto sformułowania „dokumenty o znaczeniu prawnym”. Wynika to z tego, że używanie zwrotu „swobodny przepływ orzeczeń” odnosi się tylko do jednego z rodzajów dokumentów, których skutki prawne mogą zostać przeniesione na obszar innego państwa członkowskiego.

W literaturze polskiej zwrócono uwagę na trudność ze znalezieniem właściwego, zbiorczego pojęcia, które byłoby przynależne wszystkim instrumentom prawnym występującym w rozporządzeniu spadkowym, proponując termin „instrumenty legitymacyjne”. Również i to pojęcie jest nieodpowiednie, ponieważ ogranicza się tylko do jednego ze skutków, które inkorporują te dokumenty – możliwości wykazania sukcesji w obrocie prawnym.

W języku prawnym pojawia się natomiast zwrot „orzeczenia sądowe i pozasądowe”, który także jest niewłaściwy, aby przy jego użyciu opisywać przepływ skutków prawnych. Wynika to przede wszystkim z tego, że sformułowanie „orzeczenia pozasądowe”, mając na uwadze utrwaloną linię orzecniczą Trybunału Sprawiedliwości, w której każdorazowo „orzeczenie” łączy się nierozzerwalnie z „sądem”, stanowi w zasadzie oksymoron i jest zbiorem pustym.

Z tych przyczyn w rozprawie proponuje się posługiwanie terminem „dokumenty o znaczeniu prawnym”. Pojęcie to obejmuje wszystkie instrumenty prawne biorące udział w cyrkulacji skutków prawnych. Jednocześnie uwzględniając, że pojęcie „dokument” jest bardzo obszerne treściowo, w rozprawie zostanie ono podwójnie ograniczone: po pierwsze, tylko do takich dokumentów, które inkorporują w sobie skutki prawne, które mogą zostać przeniesione na obszar innego państwa i po drugie – do tych dokumentów, które reguluje rozporządzenie o dziedziczeniu, a więc dokumentów spadkowych.

4. W rozporządzeniu nr 650/2012 przepływ skutków następuje na podstawie czterech dokumentów: orzeczeń, dokumentów urzędowych, ugód sądowych i europejskiego poświadczenia spadkowego. Każdy z nich ma swoje cechy charakterystyczne i różni je sposób w jaki dochodzi do transponowania ich skutków. Ponadto każdy z nich pozwala na przepływ innych skutków prawnych. Z tych względów na gruncie rozporządzenia o dziedziczeniu znamienne są następujące zagadnienia.

Po pierwsze, czy zasadne jest pozostawienie w rozporządzeniu spadkowym wymogu uzyskania *exequatur*. Nabiera to szczególnego znaczenia w kontekście innych rozporządzeń, w których prawodawca unijny w zasadzie zrezygnował z tego środka pośredniego na rzecz automatycznej wykonalności. Przeanalizowania wymaga więc, czy ze względu na specyfikę spraw spadkowych celowe jest ograniczenie swobody przepływu, czy też *de lege ferenda* należy postulować podjęcie przez prawodawcę unijnego zmian rozporządzenia.

Po drugie, doniosły praktycznie wymiar ma fakt, że w ostatecznie uchwalonej treści rozporządzenia odstąpiono od uznawania dokumentów urzędowych na rzecz ich przyjmowania, co będzie skutkowało ich daleko idącym zastąpieniem w międzynarodowym obrocie, przez orzeczenia i europejskie poświadczenie spadkowe. Wiąże się to z okolicznością, że przyjmowanie ograniczyć należy jedynie do mocy

dowodowej dokumentu urzędowego, a więc aspektu czysto procesowego, a co za tym idzie przepływ dokumentów urzędowych nie będzie obejmować skutków legitymacyjnych, które będą ustalane na podstawie właściwego prawa kolizyjnego.

Po trzecie, z punktu widzenia praktyka, bardzo znamienity jest fakt, że również orzecznictwo Trybunału Sprawiedliwości umożliwiło przepływ skutków prawnych o charakterze wyłącznie procesowym. W ten sposób nastąpiło uniezależnienie cyrkulacji skutków prawnych od stosunku materialnoprawnego łączącego strony. Ma to daleko idące znaczenie dla stosowania prawa, ponieważ, biorąc za przykład wyrok w sprawie *Gothaer*, sądy polskie stają się związane orzeczeniem innego sądu unijnego, stwierdzającym brak jurysdykcji i co więcej, również jego uzasadnieniem, z którego może wynikać, że właściwy jest inny sąd. Taki stan wymaga pewnego przemodelowania spojrzenia polskiego sędziego na orzeczenia o charakterze procesowym zapadające w innych państwach unijnych, w kierunku obdarzenia prawidłowości zawartego w nich rozstrzygnięcia większym zaufaniem.

5. Mając na uwadze główne tezy badawcze i sformułowany cel rozprawy, będzie się ona składać się ze wstępu, pięciu rozdziałów merytorycznych i zakończenia. Myśl przewodnią stanowić będzie holistyczne ujęcie przepływu skutków prawnych. Początkowe części dysertacji mają za zadanie ukazać drogę jaką musiała przebiec integracja prawna w ramach Unii, aby ukształtowane zostało sprzyjające środowisko prawnopolityczne umożliwiające uchwalenie rozporządzenia. Ponadto ich rolą jest określenie aktualnego usytuowania przepływu skutków prawnych w sprawach spadkowych w ramach współpracy sądowej w sprawach cywilnych w Przestrzeni wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości. Dalsza część rozprawy będzie natomiast dotyczyła zagadnień szczegółowych związanych z przepływem skutków prawnych na podstawie każdego z dokumentów uregulowanych w rozporządzeniu o dziedziczeniu. Każdy rozdział będzie zawierać wprowadzenie oraz podsumowanie, co wynika z potrzeby utrzymania spójności prowadzonego wywodu.

Pierwszy rozdział poruszać będzie tematykę historycznoprawną. Rozważania w nim zawarte będą miały na celu wykazanie, że ze względu na przyjęty model integracji europejskiej, dotyczący początkowo integracji przede wszystkim gospodarczej, niezbędne było najpierw uregulowanie spraw dotyczących przepływu skutków prawnych *inter vivos*, a następnie wraz z rozwijającymi się innymi swobodami, a zwłaszcza swobodą przepływu osób i kapitału, niezbędne stało się również uchwalenie aktu prawnego, dotyczącego skutków prawnych *mortis causae*, jako wspierającego funkcjonowanie tych swobód. Pozwoli to na końcową ocenę, czy aktualny stan wzajemnego zaufania między państwami członkowskimi umożliwia dalej idącą integrację prawną zmierzającą do usunięcia wymogu *exequatur* w sprawach spadkowych.

W rozdziale drugim przeanalizowana zostanie współpraca sądowa w sprawach cywilnych i handlowych, przy szczególnym uwzględnieniu współpracy w sprawach spadkowych. Zostanie w nim udzielona odpowiedź na pytanie, dlaczego termin „orzeczenia sądowe i pozasądowe”, a także inne pojęcia funkcjonujące w języku prawniczym, takie jak: „swobodny przepływ orzeczeń”, czy „instrument legitymacyjny” są niewłaściwe dla opisu charakteru przepływu skutków, do jakiego dochodzi na podstawie rozporządzenia spadkowego. Jednakże, aby dojść do takiego stanowiska, niezbędne jest zdekodowanie znaczenia innych pojęć użytych w

art. 81 ust. 1 TFUE, czyli „współpracy”, „sądowej”, „w sprawach cywilnych i handlowych”, „ o skutkach transgranicznych”, „w oparciu o zasadę wzajemnego uznawania”, „orzeczeń sądowych i pozasądowych”. W rozdziale tym wykazana zostanie zasadność posługiwania się pojęciem „dokumenty o znaczeniu prawnym” w kontekście przepływu skutków prawnych.

Ze względu na to, że rozprawa dotyczy przepływu skutków prawnych, niezbędne jest określenie, jakie skutki mogą być transponowane na obszar innego państwa oraz prawo którego z państw będzie te kwestie regulować. Ta teoretycznoprawna tematyka była szeroko omawiana w literaturze zarówno polskiej, jak i zagranicznej, zwłaszcza w kontekście relacji skuteczność – uznawanie i wykonalność – stwierdzanie wykonalności, więc w tym zakresie rozważania będą miały charakter porządkujący. Pozwoli to następnie na zweryfikowanie zgodności stanowiska nauki z orzecznictwem Trybunału Sprawiedliwości, dotyczącym zakresu przepływu skutków prawnych. Zagadnienia te będą stanowić przedmiot kolejnego – trzeciego – rozdziału rozprawy. Przeprowadzenie tych rozważań umożliwi ustalenie, jakie skutki prawne mogą zostać przeniesione na obszar innego państwa na podstawie poszczególnych dokumentów przewidzianych w rozporządzeniu o dziedziczeniu.

W następnym rozdziale przeprowadzona zostanie analiza o charakterze bardziej proceduralnym, koncentrująca się na przebiegu postępowania w przedmiocie uznania i o stwierdzenie wykonalności, a także w przedmiocie przyjmowania i stwierdzania wykonalności dokumentów urzędowych oraz stwierdzania wykonalności ugód sądowych. Pozwoli to na dokonanie oceny, czy rozwiązania proceduralne przyjęte w rozporządzeniu spadkowym sprzyjają przepływowi skutków prawnych, czy też go ograniczają, uwzględniając przy tym zapewnienie ochrony praw osoby, przeciwko której dochodzi się uznania albo wykonania.

Ostatni rozdział rozprawy będzie dotyczył przepływu skutków prawnych, do jakiego dochodzi na podstawie europejskiego poświadczenia spadkowego. Analiza będzie wiązać się z ustaleniem, czy dla obywateli Unii korzystniejsze jest posługiwanie się instrumentami krajowymi, czy też europejskim poświadczeniem spadkowym. Z tych względów w rozważaniach uwzględnione zostanie, czy m. in. katalog osób, które mogą wnioskować o wydanie EPS i które mogą z niego skorzystać, a także zakres skutków objętych przepływem w ramach tego instrumentu, czy też sama jego konstrukcja, przemawiają za tym, że jest on atrakcyjniejszy niż instrumenty krajowe, czy też z tych samych przyczyn nie będzie on miał większego znaczenia praktycznego.

Podsumowując, rozprawa ma znaczenie z punktu widzenia teoretycznego, ponieważ dotyczy zagadnień prawnych, które do tej pory nie spotkały się z wyczerpującym omówieniem. A powinny, ponieważ ustalenie, czy regulacje rozporządzenia spadkowego w zakresie przepływu skutków prawnych spełniają swoje założenia, to jest umożliwiając obywatelom Unii ochronę swoich praw każdym państwie członkowskim równie łatwo jak we własnym, czy też nie, pozwoli na wysunięcie postulatów *de lege ferenda* dotyczących zmiany tego aktu prawnego.

Ponadto posiada ona walory dla praktyki prawa, ponieważ zawiera rozważania dotyczące problemów prawnych, które coraz częściej pojawiają się podczas stosowania rozporządzenia spadkowego i które sprawiają znaczne trudności

praktykom, ze względu na stopień skomplikowania prawa unijnego, wymagający zarówno znajomości orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości oraz kazuistyczny rozwiązań prawnych znajdujących się w wielu aktach prawnych z zakresu współpracy sadowej w sprawach cywilnych i handlowych.